

Mi smo prinuđeni uzeti, da negdje u vasmiru mora biti odrazna točka za sve toli fizične kao i psihične akte, od koje točke se oni odbijaju i vraćaju na uzročnika. Ideja pravednosti upućuje nas dakle na neki viši princip, na neko više biće, koje je baš kao i društvo nosiocem etičnih ideja, te koje po tom takodjer vrši zahtjeve njihove — zato i odmjenu.

Ovakvo shvaćanje ideje pravednosti spadalo bi doduše u vjersku metafiziku, s kojom osnovna etika nema posla; držimo ipak, da se od strogosti takova shvaćanja nešto u povjestnom naučanju pridržati mora. Poviest nam prikazuje mnoge čine i težnje, koje barem prividno nisu našle svoju odmjenu. Misaon mladić lahko će doći do uvjerenja, da su ljudski čini tobož motivirani krutom nuždom, te će s nezadovoljstvom, ako ne i s prizorom učiti znanost, koja tek bilježi posljedice bezdušne nužde i njezinih zakona.

Istina je doduše, da i strogo shvaćanje ideje pravednosti očituje nuždu, koju no izriče fizični zakon: *omnis actio habet suam reactionem*; ali se ne može niekati ni to, da je nužda moralna uzrokovana svetom pravednosti, kojoj u fizičnoj nuždi nema ni traga. U tom baš i sastoji vriednost one a nevriednost ove. Ako je ljudskim činom fizična nužda podlogom, kako će na mladića djelovati poviest u obće? a kako oni dogodjaji napose, u kojih pobjedjuje neplemenitost, a pada plemenština? Mladićevo srdce stisnut će jadi — i on će postati hladnim pesimistom. Moralna nužda obratno umirit će ga i napunit svetim štovanjem prema vječnoj pravdi.

Razumieva se samo po sebi, da te pravde neće biti potrebno izticati svuda; nu svakako će nužдно biti iztaknuti ju ondje, gdje bi se u protivnom slučaju moglo ogorčati mladjahno srdce ili posvema uvjeriti o nepravdi.

Takvimi primjeri obiluje historija.